

# ომი დნესტრზე (1992)

# წინაპირობა და კონტექსტი

სერჯიუ მუსტაცა,

ისტორიისა და გეოგრაფიის ფაკულტეტი, იონ კრეანგას სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, კიშინიოვი, მოლდოვის რესპუბლიკა

ომი დნესტრზე, ასევე ცნობილი როგორც დნესტრისპირეთის ომი ან ომი მოლდოვის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობისთვის, მიმდინარეობდა 1992 წლის 1 მარტიდან 21 ივლისამდე, მაგრამ დაძაბულობა დნესტრის მარცხენა სანაპიროზე (ფართოდ, რაც ცნობილი გახდა როგორც დნესტრისპირეთი) არსებულ სადავო რეგიონსა და მოლდოვის რესპუბლიკას (საბჭოთა დროს ცნობილი როგორც „მოლდავეთი“; ოფიციალურად „მოლდოვა“ 1990 წლიდან) შორის სამხედრო კონფლიქტამდე დიდი ხნით ადრე არსებობდა და დღემდე არსებობს.

1924 წლის ოქტომბრიდან 1940 წლის აგვისტომდე თანამედროვე დნესტრისპირეთის ტერიტორია, უკრაინის დღევანდელი პოდოლსკის ოლქის დიდ ნაწილთან ერთად, მოლდავეთის ავტონომიური სსრ-ის ნაწილი იყო, რომელიც შედიოდა უკრაინის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში. 1940 წლის ივნისში, საბჭოთა კავშირმა ბესარაბია და ჩრდილოეთ ბუკოვინა შეიერთა რუმინეთისგან.

1940 წლის აგვისტოში მოლდავეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა საბჭოთა კავშირის სოციალისტურ რესპუბლიკად გამოცხადდა. იგი მოიცავდა ბესარაბიის უმეტეს ნაწილს, თანამედროვე დნესტრისპირეთთან და მის დედაქალაქ ტირასპოლთან ერთად. ამგვარად, დნესტრისპირეთი, ფაქტობრივად, უკრაინიდან მოლდავეთში გადავიდა. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროს ეს იყო გადასვლა სსრკ-ს ერთი ნაწილიდან მეორეში, ცვლილებამ ახალი მნიშვნელობა შეიძინა, როდესაც 1990 წლის სექტემბერში, სსრკ-ში მიმდინარე დაშლის პროცესის ფონზე, დნესტრისპირეთს არ სურდა დამოუკიდებელი მოლდოვის ნაწილი ყოფილიყო, თავი

სახელმწიფოდ გამოაცხადა და ასე იქცა ყოფილი სსრკ-ის ერთ-ერთ არაღიარებულ, სეპარატისტულ რესპუბლიკად.

ბესარაბიის დაპყრობის პირველივე თვეებიდან, საბჭოთა ხელისუფლებამ დაიწყო მოლდავეთის ადმინისტრაციის გასაბჭოება და იმ ადამიანების დაკავება, რომლებსაც თანამდებობები ეკავათ რუმინეთის ადმინისტრაციაში, მაგალითად, ადგილობრივი პარლამენტის წევრები, რომლებმაც ხმა მისცეს 1918 წელს ბესარაბიის რუმინეთთან გაერთიანებასა და რუმინეთის პოლიტიკური პარტიების წევრებს. დაპატიმრებულთა უმეტესობა საბჭოთა ბანაკებსა და ციხეებში გაგზავნეს, ხოლო 1941 წლის ივნისში ორგანიზებული დეპორტაციის პირველი ტალღის ფარგლებში, დაახლოებით, 20,000 ბესარაბიელი გადაასახლეს ციმბირის სხვადასხვა რეგიონსა და ყაზახეთის სსრ-ში.

მეორე მსოფლიო ომის დროს, გერმანიის ოკუპაციის ხანმოკლე პერიოდის შემდეგ, საბჭოთა ადმინისტრაციამ დაიწყო კოლექტივიზაცია, 1945 წლის შემდეგ კი – დაგეგმილი ეკონომიკური მოდელების ინტენსიურად დანერგვა. ასევე გაგრძელდა რეპრესიები

და გადასახლებები. სტალინის გარდაცვალებისა და ხრუშჩოვის დროს დესტალინიზაციის შემდეგ, ბევრ ადამიანს მიეცა საშუალება დაბრუნებულიყო სახლში, მაგრამ ისინი კვლავ შეზღუდული უფლებებით სარგებლობდნენ და „ხალხის მტრებად“ ითვლებოდნენ. ახალგაზრდა ბესარაბიელების გაგზავნა მთელს საბჭოთა კავშირში განაგრძეს სამრეწველო ობიექტებში სამუშაოდ ან ჯარში გასაწვევრიანებლად და საბრძოლველად, მაგალითად, 1980-იან წლებში ავღანეთის ომის დროს.

გორბაჩოვის დროს მოხდა მოლდავეთის საზოგადოების ლიბერალიზაცია: პერესტროიკამ და გლასნოსტმა ნიადაგი მოამზადა ნაციონალისტური მოძრაობებისთვის, რომლებიც ჩაახშეს წინა საბჭოთა ლიდერების დროს და რუმინული კულტურული და ისტორიული ფასეულობები კიდევ ერთხელ დაწინაურდა რეგიონში. თუმცა ზოგიერთმა, განსაკუთრებით დნესტრის მარცხენა სანაპიროზე მყოფებმა, რუმინეთთან შესაძლო გაერთიანება საშიშროებად აღიქვა. დაძაბულობა განსაკუთრებით გაიზარდა 1980-იანი წლების ბოლოს, როდესაც ლათინური ანბანი ოფიციალურად მიიღეს მოლდავეთის სსრ-ში, მოლდავეური კი ოფიციალურ ენად. 1990 წლის სექტემბერში დნესტრისპირეთმა თავი საბჭოთა რესპუბლიკად გამოაცხადა - ისევე როგორც გაგაუზიის რეგიონმა. გორბაჩოვი ცდილობდა შეენარჩუნებინა მთელი მოლდავეთის სსრ, ასევე სსრკ-ის შემადგენლობაში, მაგრამ მისი ამოცანა გართულდა, რადგან თავად სსრკ სასიკვდილო ჩიხში აღმოჩნდა.

სსრკ-ის შენარჩუნების მცდელობისას გორბაჩოვმა მოიფიქრა „ახალი კავშირის ხელშეკრულება“, რომელსაც ხელი მოაწერა ყველა რესპუბლიკამ. თუმცა, მოლდავეთის სსრ იმდროინდელმა ხელმძღვანელობამ, კავკასიისა და ბალტიისპირეთის სხვა რესპუბლიკებთან ერთად, არ მიიღო მონაწილეობა ხელშეკრულების შედგენაში და ბოიკოტი გამოუცხადა შემდგომ რეფერენდუმს, რომელიც ჩატარდა 1991 წლის მარტში და მიზნად ისახავდა პროექტის მხარდაჭერას. 1990 წლის მარტში, ერთი წლით ადრე, ლიტვას უკვე გამოცხადებული ჰქონდა სსრკ-ისგან დამოუკიდებლობა და ამან კიდევ უფრო წაახალისა ეროვნული ემანსიპაციის მოძრაობები სხვა რესპუბლიკებში. 1991 წლის დასაწყისში მოლდოვაში დემოკრატიული არჩევნები ჩატარდა და ივნისში ახლად არჩეულმა მოლდოვის პარლამენტმა სუვერენიტეტი გამოაცხადა. ამან გამოიწვია დნესტრის მარცხენა სანაპიროს პარლამენტის დეპუტატების მიერ მანდატის დატოვება, რადგან მათ ეს ქმედება ზედმეტად პრორუმინულად ან ანტისაბჭოურად მიიჩნიეს.

რთული იყო ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს კონსოლიდაცია ორი სეპარატისტული რეგიონის გამო, რასაც ჯერ კიდევ მოსკოვი უჭერდა მხარს. გაგაუზიის საქმე მშვიდობიანად გადაწყდა მოლდოვის შემადგენლობაში ავტონომიური რეგიონის შექმნით,

მაგრამ ტირასპოლში, ეთნიკური დაძაბულობის, მოლდოვის, როგორც აგრესორი სახელმწიფოსა და რეგიონის რუმინიზაციის შესახებ ნარატივების გაგრძელებით 1990-იანი წლების დასაწყისში დნესტრისპირეთის საკითხი სამხედრო კონფლიქტში გადაიზარდა.

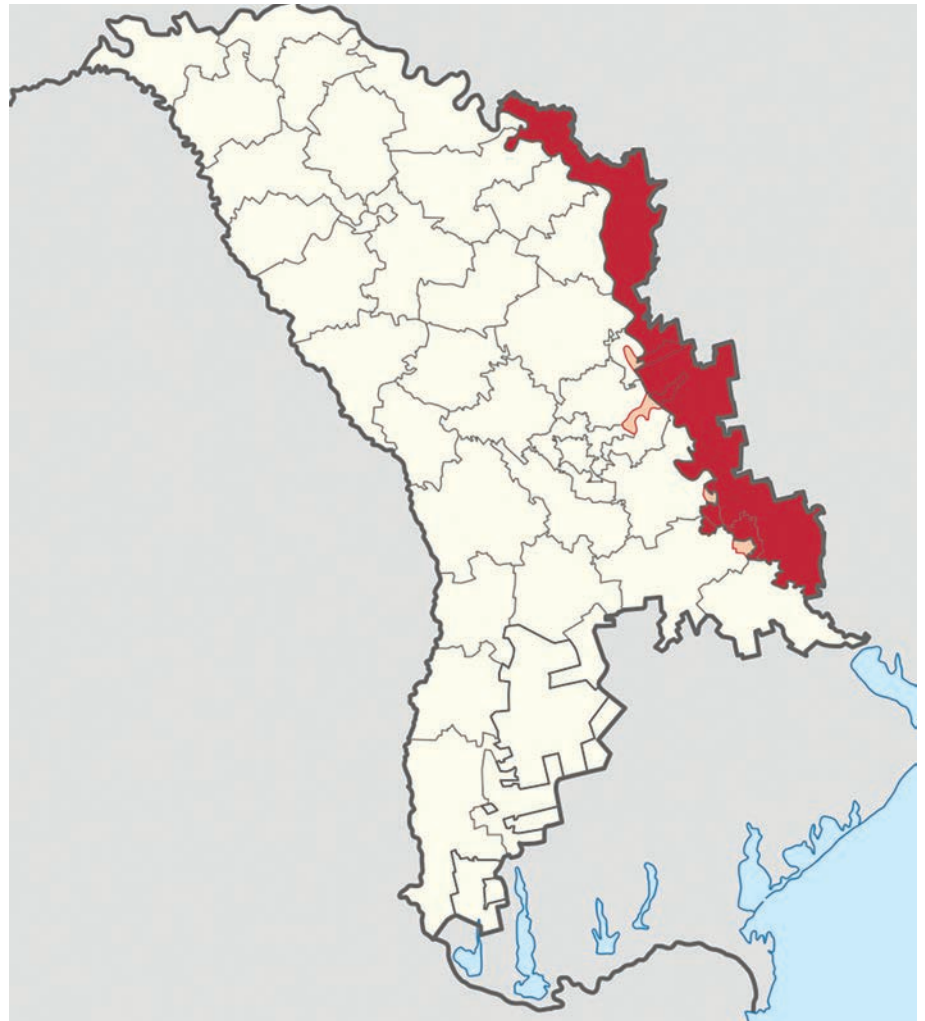
დნესტრისპირელი ისტორიკოსების აზრით, კიშინიოვმა ომი

დაიწყო ქალაქ დუბესარსა და ბენდერზე თავდასხმით, სადაც ადრე იყო მცირე შეტაკებები მოლდავეთის პოლიციასა და დნესტრისპირეთის მილიციას შორის (Yakovlev, 1993; Valovoy, 1993; Rudenko, 1995; Babilunga & Bomeshko, 1998, 2005). სხვა წყაროები ამტკიცებენ, რომ კონფლიქტი პროვოცირებული იყო ადგილობრივი სეპარატისტული ჯგუფების მიერ, რომლებსაც რუსული არმიის კაზაკები უჭერდნენ მხარს.

უდავოა ის ფაქტი, რომ სეპარატისტულ ძალებს სამხედრო მხარდაჭერას მე-14 რუსული არმია უწევდა, რომელიც იქ საბჭოთა პერიოდიდან იყო განლაგებული (Cerba, 2016; Gribincea, 2020). ომს მსხვერპლი მოჰყვა დნესტრის ორივე მხარეს, განადგურდა სოფლები და საქალაქო უბნები, ათასობით ადამიანი გახდა დევნილი. საომარი მოქმედებები დასრულდა 1992 წლის 21 ივლისს, მოსკოვში ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების ხელმოწერით მოლდოვის პრეზიდენტს, მირჩა სნეგურსა და რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტს, ბორის ელცინს შორის.

მიუხედავად იმისა, რომ შეთანხმების ხელმოწერიდან 30 წელზე მეტი გავიდა, ომისა და მისი მოგვარების საკითხი მაინც ღია თემად რჩება საზოგადოებაში. ომი გრძელდება მედიაში, სკოლებსა და კოლექტიურ მეხსიერებაში (Serebrian, 2024). სამხედრო კონფლიქტის დასრულების შემდეგ, ტირასპოლის ადმინისტრაციამ შექმნა საკუთარი

მოლდოვისა და დნესტრისპირეთის (წითელი) რუკა. ნარინჯისფერი უბნები დნესტრისპირეთის ნაწილია, მაგრამ მოლდოვის იურისდიქციის ქვეშაა. File:Transnistria in Moldova (de-facto) (semi-secession).svg. Autor: TBUS, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0, [https://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/File:Transnistria\\_in\\_Moldova\\_\(de-facto\)\\_ \(semi-secession\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/File:Transnistria_in_Moldova_(de-facto)_ (semi-secession).svg), წვდომა 2024 წლის 29 იანვარს.



სამთავრობო, სამხედრო, საბანკო და საგანმანათლებლო სისტემები და ა.შ. მოლდოვის რესპუბლიკასთან მშვიდობიანი გადაწყვეტისა და ტერიტორიული გაერთიანების შესახებ მოლაპარაკებები წარუმატებელი აღმოჩნდა, ტირასპოლის ადმინისტრაცია კვლავ ინარჩუნებს დამოუკიდებლობის სურვილს.

რუსეთმა 1995 წელს განაცხადა, რომ დნესტრისპირეთს დატოვებდა თავისი არმია შესაბამისი აღჭურვილობით, მაგრამ ეს პროცესი გაურკვეველი დროით „ჭიანურდება“. გაეროს, ევროპის საბჭოს, ეუთოსა და ევროკავშირის სხვადასხვა შეხვედრაზე მოლდოვის რუსეთის მიმართ მიმართვამ არ შეცვალა სიტუაცია, მიუხედავად იმისა, რომ დნესტრისპირეთი არ იქნა აღიარებული საერთაშორისო ასპარეზზე. ამდენად, კიშინიოვსა და ტირასპოლს შორის კონფლიქტური მდგომარეობა აქტუალური რჩება, ხოლო რუსეთის ომმა უკრაინის წინააღმდეგ კიდევ უფრო გაართულა სიტუაცია რეგიონში, რაც ამძაფრებს შემფოთებას რეგიონში მოსკოვის ტერიტორიული ამბიციების შესახებ.

მოლდოვის საზოგადოება კვლავაც გაყოფილია, როგორც ტერიტორიულად, ისე კონცეპტუალურად. ომები საზოგადოების ყველაზე მგრძნობიარე და საკამათო თემაა. ურთიერთგამომრიცხავი დისკურსი, სიძულვილის ენა და ურთიერთბრალდებები არის იმ ელემენტებს შორის, რომლებიც განსაზღვრავს მოლდოვაში 1992 წლის ომის საკითხს. ეს გულისხმობს იმას, რომ სკოლებში ამ თემას საკმარისად არ განიხილავენ. ანატოლ კროიტორუ, ომის ვეტერანი, ამბობს, რომ „ბავშვებს ასწავლიან ყველა ომს, მაგრამ არა ომს ჩვენი დამოუკიდებლობისთვის“ (Serebrian, 2024). მეორე მხრივ, დნესტრისპირეთში ომი არის ერთ-ერთი ძირითადი ისტორიული ნარატივი, რომელიც ასახულია სასკოლო სახელმძღვანელოებში (Musteață, 2021).

აქ წარმოდგენილ საგაკვეთილო გეგმაში წყაროების კრიტიკული ანალიზი და საერთო დაბალანსებული მიდგომა მიზნად ისახავს 1992 წლის მოვლენების უკეთ გააზრებას, ასევე, დნესტრის ორივე მხარისთვის ტოლერანტობისა და გაგების მნიშვნელობის ჩვენებას. მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევად, კიშინიოვისა და ტირასპოლის ხელისუფლება უნდა შეთანხმდნენ საერთო სასწავლო გეგმაზე და გამორიცხონ რუსული ისტორიული ნარატივები და სახელმძღვანელოები დნესტრისპირეთის სკოლებიდან, რაც დამოუკიდებელი და ხარისხიანი განათლების ხელშეწყობის მთავარი შემაფერხებელი ფაქტორია. ანალოგიურად, არ უნდა ისწავლებოდეს თემები, რომლებიც ხელს უწყობს სიძულვილისა და უნდობლობის დისკურსს. არსებული მდგომარეობის შენარჩუნება კიდევ უფრო შეაფერხებს გაერთიანების შესაძლებლობასა და ქვეშაირიტად დემოკრატიული საზოგადოების განვითარებას.

მგრძნობიარე და საკამათო თემების კრიტიკული გზით სწავლება პირდაპირ აისახება ახალგაზრდა თაობის განათლებაზე, რომელიც შეძლებს დაძლიოს სიძულვილის ენა, რომელსაც ამჟამად იყენებს ტირასპოლის სეპარატისტული რეჟიმი. ხარისხიანი განათლება ნიშნავს დემოკრატიული ღირებულებებისა და კანონის უზენაესობის ხელშეწყობას სკოლებში, დნესტრის ორივე მხარეს, ხოლო ისტორიულმა განათლებამ მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს მდგრადი მშვიდობისთვის, სახელმწიფოს გაერთიანებისა და მოლდოვის რესპუბლიკის ევროკავშირში ინტეგრაციისთვის.



## წყაროები

Babilunga, N. V. & Bomeshko, B. G. (1998). *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты* [დნესტრისპირეთის კონფლიქტი: ისტორიული, დემოგრაფიული და პოლიტიკური ასპექტები]. Tiraspol: RIO PGU.

Babilunga, N. V. & Bomeshko, B. G. (2005). *История родного края. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9 классы* [ჩვენი სამშობლოს ისტორია. სახელმძღვანელო ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებისთვის, მე-8 და მე-9 კლასები]. Tiraspol: РИО ГИПК.

Cerba, V. (2016). 'Analiza juridică și consecințele semnării Acordului moldo-rus sin 1992 de încetarea a focului la Nistru: problemele existente în procesul de reglementare a deferendului transnistrean' [1992 წლის მოლდოვა-რუსეთის ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების ხელმოწერის სამართლებრივი ანალიზი და შედეგები: პრობლემები დნესტრისპირეთის კონფლიქტის მოგვარების პროცესში], *Legea și viața*, 4(11).

Gribincea, M. (2020). *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova (culegere de documente și materiale)* [რუსეთის საოკუპაციო ჯარები მოლდოვის რესპუბლიკაში (დოკუმენტებისა და მასალების კრებული)], vol. I. Chișinău: Editura Cartier.

Musteață, S. (2021). 'Evenimentele din 1992 în manualul de istorie din școlile transnistrene' [1992 წლის მოვლენები ისტორიის სახელმძღვანელოებში დნესტრისპირეთის სკოლებში], *Plural. History. Culture. Society*, 9(2), p. 215-236, available online: [https://plural.upsc.md/wp-content/uploads/2021/11/15\\_Sergiu-Musteata.pdf](https://plural.upsc.md/wp-content/uploads/2021/11/15_Sergiu-Musteata.pdf), წვდომა 2024 წლის 14 თებერვალს.

Rudenko, N. P. (1995). *Дубоссары – город защитников ПМР* [დუბასარი - დნესტრისპირეთის დამცველთა ქალაქი]. Dubăsari.

Serebrian, O. (2024). 'The Invisible War: Past and present bilateral perception of the 1992 military conflict in the East of the Republic of Moldova' [უხილავი ომი: 1992 წლის სამხედრო კონფლიქტის წარსული და აწმყო ორმხრივი აღქმა მოლდოვის რესპუბლიკის აღმოსავლეთში]. *Confronting Memories*. [Forthcoming].

Valovoy, G. P. (1993). *Кровавое лето в Бендерах: Хроника приднестровской трагедии* [სისხლიანი ზაფხული ბენდერში: დნესტრისპირეთის ტრაგედიის ქრონიკა]. Bender: Poligrafist.

Yakovlev, V. N. (1993). *Тернистый путь к справедливости* [სამართლიანობისკენ მიმავალი ეკლიანი გზა]. Tiraspol: IPP Tipar.